

Aydınlık

Kitap

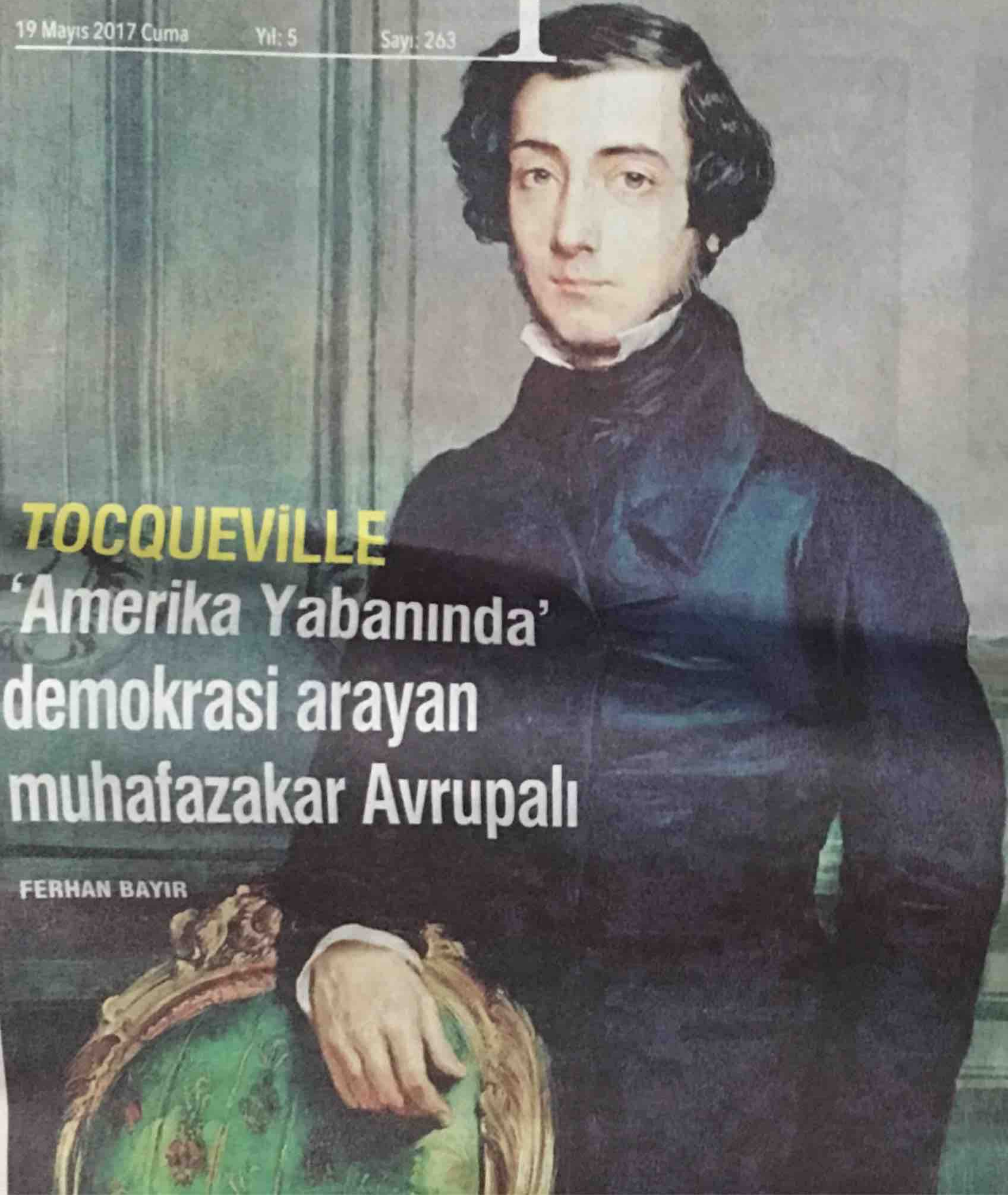
19 Mayıs 2017 Cuma

Yıl: 5

Sayı: 263

TOCQUEVILLE
'Amerika Yabanında'
demokrasi arayan
muhafazakar Avrupalı

FERHAN BAYIR

SUAT DUMAN

OSMANLI TÜRK POLİSİYE EDEBİYATINDA BİÇİM VE İDEOLOJİ

Kuruluştan kurtuluşa polisiye

Edebiyat, zamanın seyrini veriyor bize, yazar, zamanın öncesine kaçamıyor ve ötesine de sığamıyor. Tam olarak içine doğduğu sosyoekonomik şartların, toplumsal yapının, kültürün bütün, rafine bir tezahürü sayılabilir: çoğu kez yaratıcı/yazanın ideolojik konumlanışından da sınırlıyor, yazanın değil zamanın eseri oluyor bize ulaşan. Marx'ın kralcı Balzac'ta bulduğu harikaları anımsayalım. Nesnel, saf gözlemleriyle insanlığın tüm servetini tatmin edilemez iştahlarıyla sömüren soylu sınıfın yıkımını, buna karşılık baldırı çıplakların yaklaşan şafağını onun kitaplarından okuyabilirsiniz.

Yirminci yüzyıla dek yazarların çağlarını algılamakta ve yorumlamakta çoğunlukla net olduklarını düşünüyorum.

Yirminci yüzyıl çelişkili karakteriyle bütün bir çağ ve insanlığı sonu gelmez hesaplaşmaların ortasında bıraktı. Bilimsel keşif ve buluşlar, teknolojiye yaşanan ölçsüz sıçrama, büyük kalabalıkların zengin ve sömürücü sınıf ve bloklara karşı kazandığı siyasi zaferler bir yanda, küresel savaş ve kıyımlar, bilimin kalabalıkların değil tekellerin yarana bir piyasa faaliyetine dönüşmesi diğer yanda. Bu delilik çağın yazarlarının bazılarının, sözcüğü Kafka, yüzyıla bakıp, hiç uyanamayacağımız kara, anlaşılmaz bir kâbus, düzeltilmez, yıkılmaz, dünyaya ve zamana çivilenmiş bir büyük iç sıkıntısını tarif etti. Asrının sefil, yüz kızartıcı karakterine rağmen, devrimler çağına, devrimler coğrafyasına doğmaktan fevkalade memnun olan yazarlar da vardı elbette -Nazım Hikmet gibi.

Hasılı, zaman eseri zapt ediyor. Roman sanatı, zamanın ruhunu anlamak için bulunmaz bir kaynak işlevi de görüyor haliyle.

Seval Şahin, "Cinai Meseleler"de kritik bir dönem, yan küremizde ve özellikle yaşadığımız coğrafyada tarihin büyük gurultuyla kırıldığı zaman aralığını, dönemin polisiye kitapları üzerinden okuyor. Zahmetli, bu çapta bir benzeri yapılmamış müstesna bir çalışma.

Kurtuluş muamması

Seval Şahin incelemesinin ilk iki bölümünde polisiyenin biçimbilimini ve Osmanlı-Türk polisiyesinin özelliklerini başlıklar ve örneklemelerle anlatıyor. Karakter, mekân, olay örgüsü, cinayet silahları, ipuçlarının çeşitliliği ve kullanışı, yöntem ve soruşturmanın kademelerine dek incelenen polisiye kitapları unsurlarına ayırıyor. Bu bölümde dönem yazarlarının yöntemsel araçlarını, batılı muadilleriyle teknik açıdan farklarını okuyoruz. Bir

yanıyla bir otopsi izler gibi okudum bu bölümü. Yazanın şantiyesinin yeniden, bu kez eserden yola çıkarak oluşturulduğu bu bölüm gerek araştırmacılar gerekse ilk denemelerini yapan polisiye yazar adayları için benzersiz bir kaynak niteliğinde.

Retorik ve Tarihsellik adını taşıyan son bölümse dönem polisiyelerinin toplumla, siyasetle, dünyayla alışverişine, ideolojik konumlanışının analizine ayrılmış.

İncelenen dönem Osmanlı'nın kendi sonuna koşar adım yürüdüğü, topyekün yıkımın önüne geçmek için hanedan dışından önderliklerin belirdiği (İttihat Terakki) Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşının ardından nihayet Mustafa Kemal'in sahneye çıktığı, kuruluş sonrası ve devrimler dönemidir. Herhalde bu çapta bir altüst oluş, sürecin önderleri kadar belki daha çok aydın/yazarlarını da etkilemiş olmalıdır.

"1884-1928 arası dönemde kaleme alınan bu polisiyelerde çeteler ülke içinde adaleti sağlama gibi bir görevi de kendileri yerine getirirler. Onlara göre halktan alınarı halka geri vermek gibi bir görev üstlenmişlerdir."

Kurtuluş Savaşı öncesi ve savaş dönemi polisiyelerinde kahraman hırsız çeteleri hikayelerin odağındadır. Dönemin gerçek kahramanlarının haklarında ölüm fermanı çıkarılmış şahsiyetler olduğu düşünüldüğünde şaşırtıcı değildir. Yukarıdaki alıntının da doğruladığı gibi dönem son kertede yüksek bir adalet arayışı dönemidir. Devrim ezilmiş ve hor görülmüşlerin hassas adaletini tesis edecektir. Polisiyelere de bunun girmesi kaçınılmazdır.

"Polislerin hırsızlarla benzerliği ve vatanın selameti için birlikte çalışabilmeleri İttihat ve terakki döneminde başlayan merkezleşmeden izler taşır."

Ulus inşasının devrimler sürecinin temel dinamiği olması da yukarıdaki alıntıda belirtildiği gibi polisiyelere girmiştir. Çok sayıda hoş bilgi içeren kitaptan öğrendiğimiz şu detay örneğin ulus inşası sürecinde polisiyenin (dönem edebiyatının bütününü için de söylenebilir) üstlendiği yaratıcı rolü de gösteriyor, 1928 tarihli 15 kitaplık serinin adı: Sherlock Holmes'a Karşı Cingöz Recai'dir.

Seride Cingöz Recai'yi yakalaması için İstanbul'a davet edilen Sherlock, Cingöz'ü yakalayamadığı gibi onun üstün vasıflarıyla baş edemeyeceğini de sonunda itiraf eder.

Sherlock Holmes batı kültüründe aklın zaferini simgeler. Doğrudur, Holmes hikayeleri göz alıcı şekilde akıldır. Oyle ki bütün problemi neredeyse oturduğu yerden çözer Holmes. Fakat sorun şurada, batı kültürü dünyanın geri kalanı üzerindeki muazzam tahakkümünü benzersiz gözlem gücüne, akılcı çözümlerine değil, kitlesel katliamları mümkün kılan ölçsüz silah gücüne borçlu.

Batıyla hesaplaşılan uzun soluklu bir mücadelenin ardından hırpalanmış, hor görülmüş bir millete tarihini anımsatmak, tarihi yeniden yazmak, düşmanın simgelerine de dış bileyerek mümkün olabiliyor. Batın fikirlerin birbirine girdiği bir dönemden söz ettiğimiz de akıldan çıkarmamak gerekiyor. Aynı karakterler çıkış yolu aradıkları uzun yıllar boyunca Osmanlı'dan İslamcılığa, Türkçülüğe, Bolşevikliğe dek olası her fikre ve eyleme meyletmişlerdi. Sürecin önderlerini anlamak için bu tanımlamaların yetersiz kaldığı zaman içinde ortaya çıktı. Zafer kazanan pratiğe bugün Kemalizm diyoruz. Bahsi geçen dönemin Britanya ordusu subaylarından Harold Armstrong, Türkiye'nin Doğum Sancıları adıyla çevrilen kitabında 1919 Haziran'ındaki saf-laşmayı şöyle resmediyor:

"Mustafa Kemal alışlagelmemiş bir yetenekle huzursuzluğa sebep oldu; direniş umudunu candelirdi ve bütün hoşnutsuz halkların gözünü Anadolu'ya çevirdi. Türk ulusu bir Hıristiyan haçlı seferiyle karşı karşıyaydı. Ülke haçlı seferinin siperi haline gelmişti ve ardında da bütün Asya ayaklanmaya hazır halde bekliyordu."

Cingöz Recai yalnızca korkak, cesur, cahil Türk köylüsünün değil, arkasında konumlanmış ve ayaklanmaya hazır tüm Asya'nın simgesidir o halde. Bay Holmes'un bahtsızlığı Avrupa'nın devrimler defterini kapattığı, Asya'nın şafağının söktüğü zaman aralığında İstanbul'a uğramış olmasıdır.

Seval Şahin, "Cinai Meseleler"de kritik bir dönem, yan küremizde ve özellikle yaşadığımız coğrafyada tarihin büyük gurultuyla kırıldığı zaman aralığını, dönemin polisiye kitapları üzerinden okuyor. Zahmetli, bu çapta bir benzeri yapılmamış müstesna bir çalışma

Cinai Meseleler
(Osmanlı Türk Polisiye Edebiyatında
Biçim ve İdeoloji (1884-1928))

Seval Şahin
İletişim Yayınları, 214 s.